

ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АЖИЛД ОЛОН НИЙТИЙГ ОРОЛЦУУЛЖ ИРСЭН ТҮҮХЭН УЛАМЖЛАЛ

*ДХИС-ийн магистрант,
цагдаагийн ахмад Н.Амартүвшин*

Товчлол. Цагдаагийн байгууллага гэмт хэрэг илрүүлэх, таслан зогсоох, урьдчилан сэргийлэх үндсэн чиг үүргээ хэрэгжүүлэхийн тулд дан ганц өөрсдийн алба хаагчдын хүчээр ажиллах бус энэ үүргээ хурдан шуурхай, чанартай гүйцэтгэхийн тулд иргэд оршин суугчид, аж ахуй нэгж байгууллагын хүчийг ашиглах явдал чухал юм.

Энэхүү өгүүлэлд гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажилд иргэн, олон нийтийн хэрхэн ямар хэлбэрээр оролцуулж ирсэн түүхэн уламжлал, түүнээс авч болох зарим туршлагын талаар товч авч үзсэн болно.

Түлхүүр үг. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажил, Цагдан сэргийлэх байгууллагад туслах олон нийтийн бригад, нийтийн эргүүл, нийгмийн хэв журам хамгаалах ардын нөхөрлөл

Үндсэн хэсэг. Чингис хаан гэмт явдлыг тайван цагийн, цэрэг дайны үеийн гэж ангилалд тус бүрт нь түүнээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авч байжээ. Гэмт хэрэг гарч байгаа гол шалтгааныг ч нээн олж, түүнийг шийдвэрлэх нь гэмт явдлаас урьдчилан сэргийлэх гол нөхцөл болно гэсэн философийг дэвшүүлжээ¹.

Тухайн үед хүн амын дотор гэмт хэрэг гаргахгүйн тулд гар урчууд, эрдэм билэгтэй хүмүүс, шашны санваартан нарыг хүндэтгэн үзэж, хамгаалалтанд авч, тэднээр дамжуулан, заргачаар тавьж тайван байдлыг тогтоодог байлаа. Хэд хэдэн улсын хэл мэдэх уйгур буюу перс хүмүүс Чингис хаанд үйлчилж, нутаг, нутгийн хүн амыг ёс заншлын нь дагуу, шүтдэг шашныг нь хүндэтгэн, уян хатан аргаар удирдан гэмт явдлаас урьдчилан сэргийлж байсан юм. Чингис хаан гэмт явдлыг тайван цагийн, цэрэг дайны үеийн гэж ангилалд тус бүрт нь түүхээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авч байжээ. Гэмт хэрэг гарч байгаа гол шалтгааныг ч нээн олж, түүнийг шийдвэрлэх нь гэмт явдлаас урьдчилан сэргийлэх гол нөхцөл болно гэсэн философийг дэвшүүлжээ².

Энэ үед иргэний хэрэг шүүн сахиулж хэрэг зөрчилтэй тэмцэх ажлыг төрийн уламжлалт бодлого болгон хааны зарлиг, хууль, “Их Засаг” хуулиар зохицуулж явуулахдаа улам боловсронгуй болгосоор байсан бөгөөд “Их Засаг” хууль нь урьдчилан сэргийлэх, сэрэмжлүүлэх хүртэл хэм хэмжээг тогтоосон ерөнхий хэсэгтэй байжээ.

1865 онд Богд Жавзандамба хутагтын зарлигаар “Арван тавны цагдаа” гэдэг газрыг байгуулах шийдийг гаргаж байсан, дээрхи бичгүүдийг 1866 онд үйлдэж байсан байна. 1916 онд Богд хааны зарлигаар “Хүрээний цагдан сэргийлэх алба”-ны газрыг анх байгуулж, мөрдөн ажиллах дүрмийг батлан мөрдүүлснээр өрх гэрийн байдлаар олон жил ажиллаж ирсэн арван тавны цагдааг өөрчилж, тусгай хувцас, ялгах тэмдэгтэй болжээ.

¹ С.Бадарчи. Чингис хаан ба Монгол Улсын сахилга, дэг журам тогтоосон үйл ажиллагааны онцлог. УБ. 2013. 7 дах тал

² Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөлийн түүхэн замнал. УБ. 2005.

Ингээд улс орон хөгжихийн хирээр гэмт хэрэг зөрчлийн хэмжээ нэмэгдэж, цагдаагийн байгууллагаас нийгэмд үзүүлж буй үйлчилгээний цар хүрээ өсч байсан нь Цагдаагийн байгууллага үүргээ гүйцэтгэхдээ ард иргэдийн оролцоо, дэмжлэгийг авах зайлшгүй шаардлагын үндсийг тавьж байсан юм. Улс орон хөгжихийн хирээр гэмт хэрэг зөрчлийн хэмжээ нэмэгдэж, цагдаагийн байгууллагаас нийгэмд үзүүлж буй үйлчилгээний цар хүрээ өсч байсан нь цагдаагийн байгууллага үүргээ гүйцэтгэхдээ ард иргэдийн оролцоо, дэмжлэгийг авах, зайлшгүй шаардлагын үндсийг тавьж байсан юм.

1928 онд Улаанбаатар хотын захиргаа, цагдан сэргийлэх газар, хороодын дарга нар, шашны хурлын хэрэг эрхлэх түшмэл нарын хамтарсан шийдвэрээр нийслэл хотын доторх муу самууныг таслан ариутгаж, ард түмнийг амгалан тайван байлгахын учир хотын 10 хашаа бүрээс шөнө тутам манаа гаргаж, лам нарыг ээлжлэн эргүүлд гаргаж байхаар болсон нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажилд иргэдийг татан оролцуулах ажлын эхлэл байсан байна. Энэхүү гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажлыг амжилттай явуулж байсан үндсэн нөхцөл нь олон түмний хүчийг түшиглэх ажлыг өргөжүүлж байсантай холбоотой юм.

1928 онд хуралдсан Улсын 56 дугаар их хурлаас Ардын цагдан сэргийлэхэд нийгмийн хэв журам сахиулах, сэргийлэн хамгаалах ажлыг эрхлүүлэхээр болсон байна. Энэ үеэр хуулийн төв, орон нутгийн байгууллагууд хууль ёсыг сахиулах, гэмт хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлаа ухуулга, сурталчилгааны олон хэлбэрээр явуулах, ард олны дунд орж ажиллах явдлыг эрхэмлэж байсан нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын ач холбогдлыг ухаарч байсны баримт юм³.

Мөн 1945 оны 7 дугаар сард Улсын бага Хурлын Тэргүүлэгчдийн газраас Цагдан сэргийлэх байгууллагын ажлыг шалгаад, гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх ажлыг эрс сайжруулах, ард олны дэмжлэг авах, идэвхитэн нараар бүрдсэн туслах бригадыг олноор байгуулах, иргэдийн амгаланг хангах, эргүүл шалгалтыг өргөн зохиох зэрэг чиглэлтэй үүрэг өгч, түүний мөрөөр олон ажил зохион байгуулсан байна. Цагдаагийн байгууллага 1941-1946 онд улсын хэмжээнд хүний амины 3-39 хэрэг гарсны 66.6-72,2 хувийг, хулгайн 505-2046 хэргийн 50,3-61,3 хувийг, танхайн 25-347 хэргийг 100 хувь тус тус илрүүлж байсан⁴ баримт бий.

1940-өөд оноос төрийн үйл хэрэгт цагдан сэргийлэх байгууллагын үйл ажиллагаанд иргэд өргөнөөр оролцох эхлэл тавигдаж, 1942 онд МАХН-ын Төв хорооны Тэргүүлэгчид, Ардын Сайд нарын Зөвлөлийн хамтарсан 41, 43-р хурлаар цагдан сэргийлэх хөдөлмөрчдийн холбоог бэхжүүлж, хөдөлмөрчдөөс төрийн хэрэгт оролцох, сайн дурын бригадыг олноор нь байгуулсан байна.

1941 оны 8-р сарын 15-ны өдөр Намын төв хороо, СНЗ-ийн 43\41-р тогтоолоор “Цагдан сэргийлэхийн ажилд туслах сайн дурын бригад”-ыг байгуулахаар шийдвэрлэн, дүрмийг нь баталжээ. Энэхүү дүрэмд “Цагдан сэргийлэхийн ажил хэрэгт туслах сайн дурын бригадыг хот суурин буюу олны цугларан оршдог газруудад байгуулахыг заахын хамт энэ бригад нь олон нийтийн хэв журмыг эвдэх явдалтай тэмцэж, хөдөлмөрчдийг хүмүүжүүлэх үүрэгтэй. Өөрсдөө боловсон байж үлгэрлэх үүрэгтэй” гэсэн байна. Сайн дурын бригадууд нь гол төлөв хот суурин газруудад байгуулагдан ажиллаж байсан бөгөөд 1960-аад оныг хүртэлх хугацаанд туршлага дутагдалтайгаас үйл ажиллагаа нь тогтмолжиж чадаагүй, зөвхөн баяр ёслолын үед хэв журам

³ Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөлийн түүхэн замнал, УБ. 2005. 13 дах тал

⁴ А.Думбурай, Улсын Цагдан сэргийлэх байгууллагын түүх /1921-1980/. УБ.1995.

сахиулах, энгийн харуул, манаа болон ариун цэврийн үзлэг шалгалтад үе үе оролцох, хууль дүрэм зөрчсөн, зохисгүй үзэгдлийн талаар цагдан сэргийлэх байгууллагад мэдэгдэх зэргээр ажиллаж байжээ.

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажилд иргэдийг өргөнөөр татан оролцуулсанаар 1949 онд ЦСБ-д туслах бригад 95, гишүүд 1280 байсан бол 1951 онд бригад 107, гишүүд 1421 болж олширчээ. Төр, засгаас дэс дараатай олон арга хэмжээ авсны үр дүнд Цагдаагийн байгууллага жилээс жилд бэхжин, 1947 онд улсын хэмжээнд гарсан гэмт хэргийн дөнгөж 50 хувийг илрүүлж байсан бол 1951 онд 74 хувь, 1954 онд 83 хувь, 1958 онд 92 хувийг нь илрүүлдэг болжээ.⁵ Энэ бол улс орны хэмжээнд гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажил жилээс жилд эрчимжиж байсны илрэл юм.

ЦСБ-д туслах олон нийтийн хүч нь 1932 онд галын аюулаас хамгаалах сайн дурын бүлгэм, 1941 оноос ЦСБ-д туслах сайн дурын бригад, 1950 оноос УАТХШБ хэлтэст орон тооны биш олон нийтийн байцаагч анх бий болж цааш өргөжин хөгжсөн түүхтэй билээ.⁶

Цагдан сэргийлэх байгууллагад туслах сайн дурын бригад нь байгуулагдсан үеэсээ эхлэн ерөнхий зорилго, чиглэл нэгтэй байсан боловч 1960 он хүртэл Сэргийлэхэд туслах сайн дурын бригад залуучуудын тавт, аравт зэрэг янз бүрийн нэртэй, бүтэц бүрэлдэхүүн нь харилцан адилгүй байжээ. МАХН-ын ТХ-оос үүнийг анхаарч үзэн, нийгмийн хэв журам сахиулах ажилд олон нийтийн хүчийг төвлөрүүлж, идэвхижүүлэн оролцуулах зорилгоор 1960 онд “Гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд намын байгууллагуудын зорилтын тухай” гаргасан тогтоолдоо “Залуучуудын тавт аравтын ба сэргийлэхэд туслах сайн дурын бригадуудыг нэгтгэн, үйлдвэр, албан газар, сум, нэгдлийн бригадад тасгуудаас сонгогдож, сонгогчидынхоо өмнө тайлагнадаг, Цагдан сэргийлэх байгууллагад туслах хамт олны бригад болгон өөрчилсөн байна.

Бригадын гишүүдийн хүчээр цагийн эргүүл хийж, хэв журам, ариун цэврийн зөрчил, гэмт хэргийн шинжтэй үйлдэл илрүүлж, оргодол барьж, олон арван мянган хүнд хуулийн суртал, ухуулгын ажил зохиосон байжээ.

МАХН-ын Төв хороо, БНМАУ-ын СНЗөвлөл 1961 онд “Цагдан сэргийлэх байгууллагад туслах олон нийтийн бригад байгуулах тухай” 189, 253-р тогтоол гаргаж, олон нийтийн бригадуудын ажиллах чиглэлийг тодорхойлсон дүрмийг баталсан байна.

Энэ үеэс бригадууд өөрсдийн хүчээр хөдөлмөрчдөд хууль, дүрэм сурталчлах булан байгуулж, жилийн дараа бригадын гишүүдийн тоо өмнөх оноос 30% нэмэгдсэний дээр социалист хөдөлмөрийн бригад, сэхээтний социалист нөхөрлөл, орон тооны пионерын пост, өрхийн аж ахуйн нөхөрлөл, ахмад настан, залуу охидын зөвлөлүүд цагдан сэргийлэх байгууллагатай ажил хэргийн холбоо тогтоож, хамтран ажиллах болжээ.

МАХН-ын Төв Хороо, Сайд нарын Зөвлөлөөс 1961 онд "Цагдан сэргийлэх байгууллагын ажилд туслах олон нийтийн бригад байгуулах тухай" чухал тогтоол гаргаж олон нийтийн бригадын ажлын үндсэн чиглэлийг тодорхойлж дүрмийг нь шинэчлэн баталсан нь Цагдан сэргийлэх байгууллагын сэргийлэн хамгаалах албаны нэгэн чухал үүрэг нь эдгээр туслах хүчний ажлыг удирдан зохион байгуулах явдал болсон байна.⁷

1974 оны байдлаар манай улсын хэмжээгээр Цагдан сэргийлэх байгууллагад туслах олон нийтийн байгууллагад 838, штаб 65, бригадын гишүүд 16000 гаруй болсон байна.

⁵ А.Думбурай. . Монгол төрийн цагдаагийн уламжлал, түүхэн хөгжилт. /II дэвтэр/ Уб. 1999. 32 дахь тал

⁶ Мөн бүтээл. 180 дахь тал

⁷ А.Думбурай. . Монгол төрийн цагдаагийн уламжлал, түүхэн хөгжилт. /II дэвтэр/ Уб. 1999. 41 дэх тал

Энэ үеийн онцлог нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх ажил зөвхөн цагдаагийн үүргийн хүрээнд явагдаж байсан байна. Үүнийг засах зорилгоор 1960 онд Намын Төв Хорооны 170 дугаар тогтоол гаргаж, хөдөлмөрчдийн дунд хууль сурталчлах олон хэлбэрийн ажил зохиох, гэмт хэрэг зөрчил гаргаж болзошгүй хүмүүстэй нэг бүрчлэн уулзаж, хүмүүжлийн ажил хийх, эргүүл шалгалтыг хүчтэй болгож, гэмт хэрэг гарч болох байдлуудыг урьдчилан илрүүлж, арилгах ажлыг нам, улс, олон нийтийн байгууллага, хөдөлмөрчдийн олон түмний туслалцаатайгаар зохион байгуулж эхэлсэн байна. Энэ нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх ажлын эрчим нээгдэж, иргэн хүний үүрэг, оролцоог, өндөрт тавьж байсан тухайн үеийн бодлогын илэрхийлэл байв⁸.

1966 оны 10-р сарын 27-ны өдөр улсын цагдан сэргийлэх байгууллагад 25-42 жилийн турш цагдаа, бага дарга, байцаагч, төлөөлөгч, анги, хэлтэс, газрын орлогч дарга зэрэг тушаалыг алба хаашиж байгаад чөлөөнд гарсан бэлтгэл хурандаа Б.Сэнгэдорж, В.Адъяа, бэлтгэл ахмад Ч.Дугарсүрэн, бэлтгэл ахлагч Ж.Данзан нарын зэрэг нэр бүхий 7 хүн харилцан зөвлөлдөж байгаад “Ахмад сэргийлэгчдийн зөвлөл” нэртэй цагдан сэргийлэх байгууллагад туслах сайн дурын байгууллагыг байгуулсан байна.⁹

Уг зөвлөл нь цагдан сэргийлэх байгууллагын залуу ажилтан офицер, сэргийлэгч, гал сөнөөгчдийг хүмүүжүүлэхэд туслах, гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэж, түүнээс урьдчилан сэргийлэхэд оролцох, цагдан сэргийлэх байгууллагад туслах хөдөлмөрчдийн сайн дурын байгууллагын ажилд мэргэжлийн зөвлөгөө өгөх, хүн хүчний нэмэгдэл шаардлага гарсан үед харуул хамгаалалт, хэв журам сахиулах ажлуудад биечлэн оролцох зэрэг тодорхой ажлуудыг хийж байжээ.

Цагдан сэргийлэх байгууллагаас төрийн болон олон нийтийн байгууллагуудтай хамтран гэмт хэрэг, эрх зүйн зөрчилтэй тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаагаа олон арга хэлбэрээр хэрэгжүүлж иржээ. Тухайлбал:

- Гэмт хэрэг эрх зүйн зөрчилгүй хамт олон болох хөдөлгөөн өрнүүлэх; /гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдож болзошгүй хүмүүсийн судалгаа гарган, нэг бүрчилсэн арга хэмжээг зохион байгуулж ажиллаж байсан/
- Хуулийн суртал нэвтрүүлгийг өргөнөөр явуулах; /1973 оноос эхлэн хот, аймгуудад Хувьсгалт Залуучуудын Эвлэлийн үүр болон хороодын сар бүрийн хурлын дараа хууль, эрхийн сэдвүүдээр суртал нэвтрүүлгийг явуулж байсан бөгөөд 1978 оноос өргөжиж, ЦБ бусад олон нийтийн байгууллагуудтай хамтран хууль сурталчлах бригад гаргаж, сум, бригад, ферм зэрэг газруудаар явж сурталчилж байжээ/
- Хууль, эрхийн чиглэлээр радио нэвтрүүлэг явуулах; /радио болон хэвлэл, мэдээллийн бусад хэрэгслийн тусламжтайгаар хууль, эрхийн актыг сурталчлах, цуврал мэдээлэл гаргах, асуулт хариултын булан ажиллуулах, хууль эрхийн мэдээлэл хийх г.м./
- Семинар уулзалт, хичээл сургалт явуулах; /гэмт хэрэг, эрх зүйн зөрчил гарсан байгууллага, хамт олонд болон бусад байгууллага хамт олны хүсэлтээр тухайн байгууллага, орон нутгийн ард иргэдийн дунд хууль сурталчлах сургалт семинарыг олон нийтийн байгууллагууд дангаараа болон цагдан сэргийлэх байгууллагын ажилтнуудтай хамтран явуулж байсан/

⁸ Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөлийн түүхэн замнал, УБ. хот, 2005 он. 14-15 дах тал

⁹ А.Думбурай, Улсын Цагдан сэргийлэх байгууллагын түүх /1921-1980/. УБ.1995.

- Хуулийн самбар үзүүлэн ажиллуулж, сурталчлах; /”Иргэн-хууль зүй” самбарыг ажиллуулж, хууль тогтоомжийн эвхмэл, самбар, альбом, зурагт хуудас болон ухуулах хуудас хийж, хууль эрх зүйн бодлого таавар бодуулах зэргээр ажиллуулдаг байса/
- Гэмт хэрэг эрх зүйн зөрчилд холбогдож болзошгүй хүмүүсийг батлан дааж зөвлөгөө өгч ажиллах; /судалгаа гаргаж Үйлдвэрчний Эвлэл, Хувьсгалт Залуучуудын Эвлэлийн гишүүдээс дааж ажиллах, олон нийтийн ажилд идэвхитэй оролцуулах зэргээр ажиллаж байсан байна/
- Бахархан дуурайх үзэл төлөвшүүлэх; /Хувьсгалт тэмцлийн гавъяат зүтгэлтэн болон урлаг, спортын алдартнуудыг алдаршуулах, хүүхэд багачуудыг тэднээр бахархан, дуурайх үзэл төлөвшүүлэх зорилгоор нэрэмжит хамт олон болох, нэрэмжит сургууль болох зэргээр зорилт дэвшүүлэн ажиллаж иржээ/
- Тодорхой сэдвээр хугацаат аян зохион байгуулах; /Түүхт ой, баяр ёслолын өдрүүдийг угтаж тодорхой сэдвээр угтах аян зохион байгуулж байсан байна/
- Уриалга гаргах;
- Тусгайлсан клуб байгуулах; /сургалт сурталчилгаа явуулах, согтуурагчдыг батлан дааж ажиллах/ зэрэг үйл ажиллагаануудыг явуулж байжээ.

Цагдаагийн байгууллагаас олон нийтийн байгууллагатай хамтран ажиллаж ирсэн дээрх түүхэн баримтаас үзвэл МҮЭ, МХЗЭ зэрэг хөдөлмөрчин олны байгууллага нь ЦБ-ын тогтолцооны дагуу алба, тасаг, хэлтэс, газар тус бүр дээр ажиллаж ирсний зэрэгцээ ЦБ-д туслалцаа дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор, сайн дурын үндсэн дээр үүсгэн байгуулагдсан олон нийтийн сайн дурын байгууллагууд ихээхэн ажиллаж байжээ. Гэхдээ олон нийтийн байгууллагууд нь иргэний нийгмийн эрх ашгийг төлөөлөх бус зөвхөн нам төрийн үзэл суртал, нийгмийн нийтлэг эрх ашгийн үүднээс үүсгэн байгуулагдаж, үйл ажиллагаагаа төрийн зохицуулалтын дор хэрэгжүүлж ирсэн.

1967 оноос бригадуудыг тэдгээрийн гишүүдийн үндсэн мэргэжлийн чиглэлээр нь төрөлжүүлсэн байна. тухайлбал:

- Хэв журам сахиулах бригад;
- Социалист өмч хамгаалах бригад;
- Эрүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх бригад;
- Хүүхдийг хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх бригад;
- Автотээврийн хэрэгслийг арчилж хамгаалах бригад;
- Хот суурингийн гудамж, замын хөдөлгөөний дүрмийн биелэлтэд хяналт тавих бригад г.м.

Цагдан сэргийлэх болон хууль хамгаалах байгууллагын үйл ажиллагааг боловсронгуй болгож, нийгмийн хэв журам хамгаалах, гэмт явдалтай тэмцэх ажлын үр нөлөөг дээшлүүлэхэд олон нийтийг өргөнөөр татан оролцуулахын тулд МАХН-ын Төв хороо, БНМАУ-ын СНЗөвлөл 1981 онд “Эрх зүйн зөрчилтэй тэмцэх, нийгмийн хэв журам хамгаалах ажилд олон нийтийн оролцоог улам өргөтгөх зарим арга хэмжээний тухай” тогтоол гаргажээ. Уг тогтоолоор Цагдан сэргийлэх байгууллагад туслах олон нийтийн бригадыг **НИЙГМИЙН ХЭВ ЖУРАМ ХАМГААЛАХ АРДЫН НӨХӨРЛӨЛ** болгон өөрчлөн байгуулжээ.

1974 онд туслах гишүүдийн хууль сурталчлах булан 1256 ажиллаж байв. Нийслэл хотод туслах хүчний гишүүд 500-600 хүн тогтмол эргүүл шалгалтын нэгдсэн байршилтанд оролцон ажиллаж байв. Цагдан сэргийлэх байгууллагад туслах олон нийтийн бригадын гишүүд нь зан

төрхийн хувьд тогтворжиж чадаагүй залуучуудыг даан авч хүмүүжүүлэх, тэд бригадаараа гавшгайч болох 5 жилийн хугацаатай үүрэг авч ажиллах зэрэг дэвшилттэй ажлын хөдөлгөөн өрнүүлж байжээ. Сүүлийн хагас жилийн дотор илрүүлсэн зөрчлийн 51,3 %-ийг бригадын гишүүдийн оролцоотой илрүүлсэн байна.

1974 онд туслах хүчнүүдээс хууль суртачлах булан кабениг 1256-г байгуулж суртчилсаны дээр хууль эрхийн сэдвээр семинар, зурагт хуудас, альбом 2000 гаруйг хийж, үдэшлэг уулзалт, гэгээрлийн хурал 1300 гаруй удаа, 131000 хүнд зохион байгуулсаны гадна хууль суртачлах баригад 80 гаруй удаа гаргаж, ажиллуулан хэвлэл, радиод олон тооны мэдээ хэвлэл бичиж, сурталчилсан нь нилээд үр дүнтэй болжээ.

1981 онд нийгмийн хэв журам хамгаалах ардын нөхөрлөл болон өргөжиж, олон нийтийн шүүх, хэв журам хамгаалах олон нийтийн төв, эрх зүйн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх хөдөлмөрийн хамт олны зөвлөл, өсвөрийн сэргийлэгчдийн бүлэг, хуулийн мэргэжлээр дагнасан орон тооны бус ажилтан гэх мэт үүсэл санаачлагын байгууллага, туслах ажилтан бий болж. 1990 –ээд оны үед манай улсад 90 мянган гаруй иргэн эрх зүйн зөрчилтэй тэмцэх, нийгмийн хэв журам хамгаалахад оролцож байсан байна.

Цагдан сэргийлэх байгууллагын туслах олон нийтийн бригадын үйл ажиллагаа нь нийгмийн амьдралын олон талыг хамрах боловч доорхи үндсэн чиглэлүүдээр ажлаа явуулж байжээ. Үүнд:

1. Нийгмийн хэв журам сахиулах
2. Гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх
3. Хүүхэд залуучуудыг хэрэг зөрчлөөс хамгаалж, тэднийг хүмүүжүүлэх
4. Гудамжны хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг сахиулах
5. Галын аюулаас хамгаалах
6. Паспортын журмыг сахиулах
7. Нийгмийн харилцаанд хор хохирол учруулж байгаа эрхийн бусад зөрчилтэй тэмцэх зэрэг

Цагдан сэргийлэх байгууллагын туслах олон нийтийн бригадын дүрэмд зааснаар бригад, түүний гишүүд нь олон нийтийн хэв журмыг сахиулахдаа эргүүл, жижүүр хийх замуудаар гүйцэтгэнэ гэж заасан байжээ.

Цагдан сэргийлэх байгууллагын туслах олон нийтийн бригадын үйл ажиллагааны дотор хамгийн өргөн дэлгэрсэн хэлбэр бол эргүүлийн алба юм. Эргүүлийн албыг туслах бригадын гишүүдийн дотроос урьдаас төлөвлөсөн чиглэлүүдээр хэсэгчилэн явуулах бөгөөд эргүүлийг явган, морь, дугуй, мотоцикл, машин зэргийн аль нэгээр хийж болохоор тусгаж байсан байна.

Эргүүлд гарах хүмүүсийн тоо нь уул газар орон, районы нутаг дэвсгэрийн хэмжээ, хүн хүчний байдлаас шалтгаална. Тэдний явж эргэн ажилах, газрын урт нь 1-2 км-ээс ихгүй буюу 30-40 минутад эргэх боломжтой байх нь зүйтэй бөгөөд газар, районы эргүүлийн хувиарт өдөрт оруулах нь тохиромжгүй бөгөөд ашиггүй байна¹⁰ гэж үзсэн байна.

Тухайн үед “албан үйлдвэрийн газар, цагдан сэргийлэх байгууллагын хамтран ажиллах журманд олон нийтийн байгууллагын гишүүд 7 хоногт 6-8 цагаас дээш хугацаагаар эргүүл, жижүүрийн үүргийг ажлын биш цагаар гүйцэтгэх бөгөөд түүнд цалин хөлс үл олгоно. Харин зарим үед бригадын гишүүдийг ажлын цагаар ажиллуулах зайлшгүй шаардлага гарвал албан

¹⁰ С.Бадарч. Цагдан сэргийлэх байгууллагад туслах хөдөлмөрчдийн сайн дурын байгууллагын гишүүдэд тусламж. УБ., 1977

газар, байгууллагын эрх баригчидтай урьдчилан ярилцаж, ажлаас нь чөлөөлөх бөгөөд энэ хугацааны цалин хөлсийг цагдан сэргийлэх байгууллагаас гаргасан тодорхойлолтын үндсэн дээр ажлын газраас олгож байна¹¹ гэж заасан байна.

1921-1990 оны хооронд гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажилд иргэд, олон нийтийн оролцоо өндөр байсан нь тухайн цаг үед нийгмийн тогтолцоо, тэр дундаа иргэдийн нийгмийн гэмт явдалтай тэмцэх сэтгэхүйн хандлага төлөвшил сайн байсантай салшгүй холбоотой байна.

Би энэхүү өгүүлэлд Өвөрхангай аймгийн цагдаагийн газраас иргэд, олон нийтийн оролцоотой ажил, арга хэмжээний талаар авч үзлээ. Тухайлбал, аймгийн хэмжээнд Хүүхдийн гэмт хэргээс, урьдчилан сэргийлэх, хүүхдийн эрх, аюулгүй байдлыг хангахад иргэд олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх чиглэлээр Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2019 оны А/116 дугаар тушаалаар баталсан “Хүүхэд хамгаалагч” төслийн хүраанд цагдаагийн байгууллагын ахмад ажилтнуудыг татан оролцуулж ажиллуулж байгаа нь өмнөх тогтолцооны үеийн “Ахмад сэргийлэгчдийн зөвлөл” нэртэй цагдан сэргийлэх байгууллагад туслах сайн дурын байгууллагын үйл ажиллагаатай төстэй байна.

Цагдаагийн ахмад ажилтнуудыг Цагдаагийн газрын даргын 2020 оны 04 дүгээр сарын 01-ний өдрийн А/66 дугаартай тушаалаар томилон, хамтран ажиллах 4 талт гэрээ байгуулан, үнэмлэх, хантаазыг хүлээлгэн өгч, мэргэжлийн удирдлагаар ханган ажиллаж эхэлсэн нь зохих үр дүнгээ өгч эхэлсэн байна.

Ахмад ажилтнууд Арвайхээр хүнс барааны зах, тоглоомын талбай болон хүн олноор цугларсан газруудаар хүүхэд хамгаалагчийн эргүүлийн үүрэг гүйцэтгэж, амны хаалт зүүхийг 215 иргэнд, олон нийтийн газар бага насны хүүхэд дагуулж явахгүй байх талаар сануулга, сэрэмжлүүлгийг 189 иргэнд өгч, гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр зохион явуулсан “Хайр өвтгөдөггүй” аяны 80 ширхэг боршур, “Ковид-19” халдварт вирусээс урьдчилан сэргийлэх 80 ширхэг зурагт постер, “Сүүдэр бүү тусга” аяны 300 ширхэг зурган постер, “Яг одоо” аяны 600 ширхэг зурган постерыг иргэд, олон нийтэд ил харагдах газруудад байрлуулж, 216 иргэнд тараан ажиллажээ. Хүүхэд хамгаалагч ажилласнаар сургуулийн орчинд үйлдэгдсэн 4 гэмт хэрэг, 9 зөрчил таслан зогсоогдож, хүүхэд холбогдсон гэмт хэрэг 36.4 хувиар буурсан нь үр дүнгээ өгсөн ажил болсон нь харагдаж байна.

Аймгийн олон нийтийн цагдаа нар гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр ерөнхий боловсролын төрийн төрийн бус нийт 866 байгууллагын 9620 иргэдэд төрийн болон төрийн бус 12 байгууллагатай хамтарсан уулзалт, өдөрлөг, сургалтыг зохион байгуулж, "School police"-ийн эргүүлээр ажилласан 960 эцэг, эхчүүдэд мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө өгч, ерөнхий боловсролын 15 сургууль орчмын авто зам, уулзвар, гарц хэсгүүдэд тодорхой цагт давхардсан тоогоор авто эргүүлийн 152, явган эргүүлийн 214 чиглэлд цагдаагийн алба хаагчтай хамтран хяналт тавьж, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр иргэдэд 813 ширхэг, аж ахуйн нэгж, байгууллагад 490 ширхэг санамж, сэрэмжүүлэг тараажээ. Мөн цагдаагийн алба хаагчтай хамтран 2 гэмт хэрэг илрүүлж шилжүүлэн 180 аж ахуй нэгж байгууллагад 215 албан мэдэгдэл, зөвлөмж хүргэж, 20 хэргийн газрын хамгаалалтад ажиллаж давхардсан тоогоор цагдаагийн 35 алба хаагч, 17 сууц өмчлөгчдийн холбооны гишүүд, 54 хэсгийн ахлагч, хороодын идэвхтэн, цагдаагийн 2 ахмад ажилтануудтай хамтарсан эргүүлд гарч, 13759 иргэнд хууль тогтоомжийг тайлбарлан таниулжээ.¹²

Түүнчлэн цагдаагийн байгууллагын ил тод байдлыг хангах чиглэлээр өдөр тутамын үйл ажиллагаа, иргэд, олон нийт цагдаагийн хамтын ажиллагаа, ажил, үйлчилгээний ил тод байдлыг хангах, албаны үйл ажиллагааг сурталчилах чиглэлээр улсын болон орон нутгийн хэвлэл мэдээллийн 5 байгууллагатай хамтран ажиллаж, цаг үеийн шинжтэй мэдээ, мэдээлэл 17, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх нэвтрүүлэг 2, ярилцлага 2 сэрэмжлүүлэг 6, шторк 5, постер, контент 7 мэдээллүүдийг бэлтгэн

¹¹ Б.Шагдархорлоо, Цагдан сэргийлэх байгууллагад туслах олон нийтийн бригадын гишүүд, бусад туслах хүчний гарын авлага. УБ.,1969

¹² Өвөрхангай аймгийн цагдаагийн газрын 2020 оны үйл ажиллагааны тайлангаас хэсэгчилэн авав.

иргэдэд давхардсан тоогоор 126 удаа хүргэж ажилласан байна.

Коронавирусийн халдвараас урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр улсын болон аймгийн онцгой комиссоос гарсан шийдвэр, захирамж алба хаагчдын үүрэг гүйцэтгэлт, гаргасан шийдвэрийн хэрэгжилт, илэрч буй зөрчил дутагдлыг иргэд, олон нийтэд түгээж, зөрчил дутагдалыг дахин гаргахгүй байх, урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр байгууллагын цахим хуудас болон орон нутгийн “GM”, “Соёмбо”, “Арвайхээр” телевиз, “uv.news.mn”, “Өвөрхангайн мэдээ” сонин, сайтад 14 төрлийн цаг үеийн шинжтэй мэдээ, мэдээлэл, ярилцлага, тодруулга, сурвалжлага мэдээ, “Торгууль нөхөн төлөлтийн мөнгө хаана төвлөрдөг вэ?”, “Онцлох алба хаагч”, “Огтолсон мод орлогын эх үүсвэр биш”, “Энэ миний амьдрал”, “Мал хулгайлах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлье”, “Дараа нь золгоё доо”, “Таны сонголт аль вэ?”, “Яараад яахав дээ”, “Ирлээ, явлаа, цэвэр” видео шторк зэргийг шууд болон эфирийн орчинд бэлтгэн түгээсэн.¹³

Аймгийн хэмжээнд иргэд, олон нийтийн байгууллагуудтай хамтран ажилласан байдлыг авч үзвэл 1990 оноос өмнө гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр явуулж байсан туршлагаудаас харьцангуй бага ажил, арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байгаа нь харагдаж байна.

Дүгнэлт. Хүн ам, олон нийтийн нэгдлийн сайн дурын нэгдлүүдийг бий болгох, тэднийг хуулиар хүлээсэн үүргээ ёсчлон биелүүлэх боломжийг бүрдүүлж өгөх нь хууль сахиулах байгууллагын гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, түүний шалтгаан нөхцлийг арилгах, гэмт хэрэг илрүүлэх, таслан зогсоох ажлын зайлшгүй, үр нөлөөтэй нэгэн нөхцөл мөн.

Гэтэл өнөөдөр гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх ажилд олон нийтийн оролцоо чухал ач холбогдолтой болохыг мэддэг ч түүнийг зохион байгуулах идэвхи санаачлага дутмаг байгааг харуулж байна.

Орон нутгийн цагдаагийн газар, хэлтсүүдэд зохион байгуулж буй олон нийтийн оролцоонд тулгуурласан ажил, арга хэмжээнүүдийг харвал дийлэнхи нь хуучин хэвшмэл явуулж ирсэн хэлбэрээсээ өөрчлөгдөхгүй байгаа нь тулгамдсан асуудал болжээ.

Санал. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөөг дээшлүүлэх, 1990 оноос өмнө хэрэгжүүлж байсан зарим туршлагаудыг сэргээн нэвтрүүлэх үүднээс дараах саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. “Цагдаагийн байгууллагад туслах сайн дурын нэгдэл”-үүдийг байгуулж, тодорхой баг, хороо, гудамж, талбайг хариуцуулан ажиллуулж, сар бүр Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сангаас урамшуулал олгох эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх;
2. Цагдаагийн хэв журмын албанаас тэтгэвэрт гарсан ахмад ажилтнуудыг /ажил эрхлээгүй байгаа/ цуглуулан “Ахмад сэргийлэгчдийн зөвлөл” нэртэй сайн дурын байгууллагыг бий болгож, хамгийн их гэмт хэрэг, зөрчил гарч байгаа газар, нутаг дэвсгэрт нийтийн эргүүл хэлбэрээр ажиллуулж, урамшуулал олгож байх;
3. Цагдаагийн эрүү болон мөрдөн байцаах албанаас тэтгэвэрт гарсан ахмад ажилтнуудыг /ажил эрхлээгүй байгаа/ цуглуулан илрээгүй гэмт хэргүүд дээр ажиллуулж, зөвлөгөө өгөх, хамтарч ажиллуулах боломжийг бүрдүүлэх;
4. 100-аас дээш ажилтантай байгууллагууд дээр “Цагдаагийн байгууллагад туслах сайн дурын нэгдэл”-үүдийг байгуулж, ахлагчийг нь цалингийн 10%-ийн урамшуулалтайгаар ажиллуулах боломжийг удирдлагатай нь ярьж шийдвэрлүүлэх;

¹³ Өвөрхангай аймгийн цагдаагийн газрын 2020 оны үйл ажиллагааны тайлангаас хэсэгчилэн авав.